

Joachim József – II. rész

Hogy Böhm József milyen eredményes munkát végzett Bécsben a kis Joachim tanítása terén, azt jól tükrözi a Wiener Theaterzeitung 1842. január 31-én megjelent cikke (lásd: A magyar muzsika hőskora és jelene történelmi képekben, Bp., 1944, 103.1.):

„A mai est pálmája méltán jutott Böhm tanár tizenegyesztendő tanítványának, Joachimnak, aki csodálatos virtuozitással játszotta Ernst variációit. Joachim valóban zenei csoda! Nehéz eldönteni, vajon elsőrendű előadása, vagy remekül képzett technikája különb. Ha hallgatjuk ennek a fiúnak a játékát, nagy intenzitású kantilénáját, a panaszos hegedűhangot, ezt a zengő fájdalmat, melyről azt hittük, hogy csak komor élettapasztalatok képesek a hangszerből kicsalni, akkor az előttünk álló jelenséget nézve, optikai csalódás áldozatának érezzük magunkat. Ebben a fiúban most, a bimbózás idején látjuk a már érett gyümölcsöt: felismerjük benne a kész, mélyen érző művészt. Technikai téren Joachim egészen kiváló módon kezeli hangszerét. Szép vonóvezetése még a legheterogénabb fekvésekben, az E és G húron is zavartalan. Balkeze a helyes és célszerű ujjazatokkal ugyanezt a mintaszerű módszert mutatja, melyek egyrészt a hangképzést, másrészt az összes fekvésekben mindig világos és értelmes passzázsjátékát szolgálják. Munkája helyes applikációs tanulmányokról tesz tanúságot. Joachim a fentemlített variációk előadásában nemcsak az abban előforduló s egymást túlszárnyalni akaró óriási nehézségek leküzdésében való biztonságát, hanem a hegedűjáték minden báját is bemutatta. Akkord akkordot követ a legnehezebb formákban és minden fekvésben: tercek, oktávok és decimák, kromatikus és diatonikus futamok a leggyorsabb tempóban, arpeggiók, szilárd és ugratott vonóval, szakkátók a vonó hegyén és közepén, pizzicatók közbeiktatásával, egyszerűen mindent játszott ez a fiú, ami nehéznek nevezhető, a csodával határos biztonsággal, tisztasággal és világossággal, a legkiválóbb iskoláról és mesteri módszerrel tanúskodó előadással. A siker – a rendkívüli produkciónak megfelelően – példátlan volt. A fiúnak szóló sok taps

után addig nem nyugodott a közönség, míg a nagy Böhm mester maga is meg nem jelent, ki úgylátszik csak azért vonult vissza a nyilvánosságtól, hogy minél több ilyen és ehhez hasonló növendékkel lépje meg a világot. Böhm oktatási módszere már Ernsten keresztül is világhírűvé lett, de minden egyes újabb növendékében feltűnése azt a fenséges hatást idézi fel, melyet a tökéletes játék kelt minden hallgatóban.”

Joachim 1843. április 30-án, a Gesellschaft der Musikfreunde hangversenyén, Vieuxtemps E-dúr koncertjével búcsúzik el Béctől, majd a nyár elején Bach, Mendelssohn és Schumann városába, Lipcsébe költözik.

Lipcsé városa már több mint száz éves, igen jelentős zenei hagyományokkal büszkélkedhetett, amikor 1835 augusztusában Mendelssohn átvette a Gewandhaus-koncertek vezetését. (Megj.: A család, hogy keresztény ágát megkülönböztesse a zsidó hitben maradottaktól, felvette a Bartholdy nevet.) Ő volt az első „hivatásos” karmester, aki már nem hangszer mellől, hanem karmesteri pálcával a kézben vezényelte zenekarát. Lipcsét európai jelentőségű zenei központtá tette, 1843-ban megalapította az első konzervatóriumot Németországban. Olyan muzsikusok lettek az intézmény tanárai, mint Robert Schumann, Moritz Hauptmann (zeneelmélet), Ferdinand David (hegedű), és Christian August Pohlenz.

Schumann joggal mondhatta abban az időben: „Egy fiatal muzsikus számára Lipcsénél nincs jobb hely egész Németországban, de talán az egész világon.”

Íme hát az előzmények, amelyeknek köszönhetően Witgensteinék segítségével a 12 esztendő Joachim Lipcsébe kerül, hogy a konzervatóriumban folytassa tanulmányait.

Lipcsében rögtön Mendelssohnhoz szokik, aki meghallgatja, néhány összhangzattan-feladatot ad neki, majd eljuttatja vele Beethoven Kreutzer-sonátáját. Az elképedt rokonok alig akarnak hinni a fiúknak, amikor Mendelssohn beszámol nekik a meghallgatás eredményéről:

„A kis angyalkának (megj.: Mendelssohn a Posaunenengel kifejezést használja, kedvesen utalva a kisfiú pufók arcára) nem kell konzervatóriumi tanulmányokat folytatnia hangszerén, egyáltalán nincs szüksége hegedűtanárra: nyugodtan dolgozzon egyedül, néha játsszon Dávidnak, és váljanak hasznára az ő megjegyzései és tanácsai. Én egyébként gyakran és rendszeresen fogok vele játszani, és tanácsadója leszek művészeti kérdésekben; a fiú az összhangzattani feladatot is azonnal, hibátlanul megoldotta, ezért nyomatékosan javasolom, folytassa összhangzattan tanulmányait Hauptmannál (megj.: aki egyébként – mint Spohr-tanítvány – hegedűművész, zeneteoretikus és zeneszerző volt, a Tamás-iskola kántora és mindkét főtemplom zeneigazgatója Lipcsében), hogy mindent megtanuljon, amire egy

Etüd hegedűre, vagy kánon 2 hegedűre Joachimnak Mendelssohntól, Berlin, 1844. május 11.

igazi művésznek szüksége van. De a legfontosabbnak azt tartom, hogy a fiú alapos közismereti oktatásban részesüljön, és magamra vállalom, hogy megfelelő tanárt keresek számára.”

Bár mind a kisfiú, mind Witgensteinék meglehetősen csalódottan fogadják a döntést, az ígéretes jövő reményében eleget tesznek Mendelssohn kívánságának. Mendelssohn ajánlására Hering, a teológiai tudományok kandidátusa lesz tanítója.

Hering született tudós, ideális tanár. Möbius csillagásztól bérel fenn, a régi Pleissenburg tornyában egy kis manzárdlakást. Minthogy nincsenek nagy igényei és kedveli a függetlenséget, néha hetekig sem mozdul ki hazulról, legfeljebb azért, hogy némi testmozgásként felaprítsa a tüzelőjét. Egyetlen szenvedélye, hogy szereti a jó szivarokat, de hogy a kisfiúnak ne kelljen emiatt szenvednie, a tanítási idő előtt mindig gondosan kiszellőzteti a szobát, és illatosító pasztillákat éget a kályhában. Nagy Bach- és Beethoven-rajongó, fiatalabb korában kórusban és szólistaként is többször szerepel a nyilvánosság előtt, és vívja ki Mendelssohn elismerését.

A kisfiút latinra, földrajzra, történelemre, irodalomra és hittanra tanítja. Ez utóbbi tárgy különösen becses Joachim számára, mivel magister Hering igaz keresztény ugyan, viszont kérlelhetetlen ellensége a dogmáknak és kerül mindenfajta hitértítői tevékenységet. Később a Breikopf és Härtel zeneműkiadónál vállal állást, ami jól megfelel képességeinek.

Joachim Spohr koncertjeit, Bach szólóhegedűre írott műveit, Beethoven és Mendelssohn hegedűversenyét tanulja, és időnként elmegy Ferdinand Davidhoz, kérve, hogy hallgassa meg. (Ferdinand David Spohr tanítványa volt, nála kiválóbb koncertmestert nem is kívánhatott volna a Gewandhaus élére Mendelssohn. A konzervatórium egyik oszlopának számított, ő segítette tanácsaival Mendelssohn-t az e-moll hegedűverseny megírásában.)

Bár a kisfiú sokat köszönhet Dávidnak a hegedűjátékkal kapcsolatos tanácsaiért, ezt a hatást nem lehet összemérni azzal, amit Mendelssohn gyakorol rá. Szinte minden vasárnap együtt muzsikál vele, és ha valamit különösen jól csinál, „Teufelsbraten”-nak (ördögi fickó) nevezi. Segít neki megszabadulni bizonyos előítéletektől is, például, hogy a klasszikus művekben nem szabad ugratott vonót

használni: „Mindig használja fiam, amikor az adott helyhez illik, és jól szól” – mondja neki.

1843. augusztus 19-én a kis Pepi abban a megtiszteltetésben részesül, hogy Pauline Viardot-Garcia Gewandhaus-beli énekhangversenye alkalmával Beriot „Adagio”-ját és „Rondo”-ját játszhatja Mendelssohn zongorakíséretével. A koncert próbáján találkozik először Schumannnal. Fellépése nagy sikert arat, annak ellenére, hogy a „Rondo” elején elszakad az E-húrja a fülledt teremben, majd megszólal a tűzriadót jelző csengő, mire az emberek fejvesztve menekülnek.

1843 októberének közepén nagy zenei esemény színhelye Potsdam: ekkor van Mendelssohn „Szentivánéji álom” c. művének bemutatója. A 12 éves Joachim egyedül utazik Lipcséből a Berlin melletti Potsdamba, és egyedül lakik a Rheinischer Hof-ban...

A főpróba szünetében a parkban alkalma van beszélgetni Schindlerrel, Beethoven életrajz-írójával, aki igen közeli kapcsolatban állt a nagy bécsi mesterrel.

Berlinben Mendelssohn bemutatja családjáé tagjainak. Felix öccsének, Paul Mendelssohn-Bartholdy-nak házában alkalma lesz megmutatni igen korán kifejldött lapról olvasási készségét. Az ok: Hubert Ries koncertmester az utolsó pillanatban lemondja a Hummel-szeptettben való közreműködést. Mendelssohn a kis Joachimhoz fordul: „Ide hallgasson, Teufelsbraten, ki kell húznia bennünket ebből a csávából, és be kell ugrania Ries helyett!” Már hangolják hangszereiket, amikor a brácsa szólamát játszó Ganz koncertmester odaszól neki: „Na, te szegény kis ördög, most aztán összeszedheted magad, mert ez egészen más dolog, mint eljátszani néhány kis szót.” Mendelssohn jól mulat magában, majd miután a darab simán lemegy, odaszól a meglepett koncertmesternek: „Na, kedves Ganz, a »szegény kis ördög« sokkal jobban tette a dolgát, mint ahogy ön gondolta!”

Egy hónappal később, november 16-án Ernst „Othello-Phantasie”-ját játssza a Gewandhausban, Mendelssohn vezényletével. A koncert után egyhangú a vélemény: kétségtelen, hogy a fiú előtt nagy jövő áll.

Közben Witgensteinék kedvesen, de céltudatosan gondoskodnak tanításáról, ügyelnek jellemének fejlődésére. Időben kell kelnie és lefeküdnie, kivéve, ha Mendelssohn valamelyik koncertjét meg

meghallgatni. A zeneszerző kedvességére jellemző, hogy ilyenkor általában ő maga kíséri haza.

1844 áprilisában Hauptmann így ír a kis Pepiről egyik levelében: „...A minap a Gewandhausban játszotta Spohr »Gesangscene«-jét (megj.: op. 47-es, VIII., amoll versenymű, „In modo d’una Scena cantante”), amit csak néhány nappal a koncert előtt vett át először Dáviddal. Ez egy rögtönzött fellépés volt, és mivel a versenymű szóló-kottáját nem találta, kívülről játszotta, de úgy, hogy még Spohr is meg lett volna elégedve. Hegedűje megindítóan szépen énekelt, intonációja olyan tiszta volt, mint egy csengettyű hangja, és hibátlan precizitással játszotta a legnehezebb meneteket is.”

*

Közben Joachim híre Londonba is eljut, ahol egyik nagybátyja és Henrik nevű bátyja lakik. 1844 elején Pepi – zsebében Mendelssohn ajánló levelével – Londonba utazik.

Lássuk, mit tartalmazott a H. Klingemann költőnek címzett levél, aki akkoriban hannoveri követségi titkár volt:

1844. március 10.

Legkedvesebb Barátom!

E néhány sort azért írom, hogy bemutassam Joachim Józsefet Magyarországról, ezt a 13 éves fiút, akit rendkívül megkedveltem a kilenc hónap során, amióta ismerem. Igazán nagyon szeretem és nagyra tartom őt, amit csak kevesekről mondhatok el azok közül, akiket az utóbbi időben megismertem.

Igazán csodálatra méltó hegedűs tehetségét nem tudom neked kellőképpen leírni: meg kell őt hallgatnod. Ahogy a modern és klasszikus szólódarabokat előadja, amilyen tökéletesen felfogja mindazt, ami a zenében rejlik, és ahogy a művészet nemes szolgálatának ígéretét hordozza, mindez – biztos vagyok benne – téged is arra indít majd, hogy olyan nagyra értékelj, mint én. Ugyanakkor remek, jó erőben lévő, jólnevelt, okos fiú, telve jószággal, szellemmel és becsületességgel. Ezért kérlek, légy hozzá kedves, törődj vele és ügyelj rá a nagy Londonban, mutasd be azon barátainknak, akik értékelni tudnak ilyen kivételes személyiséget, és akiknek ismeretsége örömet okoz számára és ösztönzőleg hat rá. Itt elsősorban Horsley-ékat említem. Vidd el őt Chorley-hoz is, ha tudod; minden iránta tanúsított kedvességed olyan, mintha nekem kedvesked-

nél. Talán – ha Isten is úgy akarja – hamarosan örömteli találkozásban lesz részünk. Amint beköszönt a tavasz, remélem én is felkereshetlek, Félixed”

A kis Pepi Ignaz Moscheles-nek is visz ajánlólevelet, aki 1844. március 28-án a Drury Lane Theatre-ben, Balfe: The Bohemian Girl c. operájának első és második felvonása között tartott kis koncert alkalmával lépteti fel először Londonban. (Megj.: Balfe angol operaénekes és zeneszerző felesége Rosen Lina magyar énekesnő volt.)

A műsorlapon ez áll: „Az ünnepelt magyar fiú, Joachim mester első alkalommal lép fel az angol közönség előtt, és Ernst Rossini Othello-jának egy témájára írt »Grand Variations« c. művét adja elő.”

Egy ostoba reklám, amely a „Bohemian Girl” előtt a „Hungarian boy” fellépését hirdeti, bosszantja a kis Joachimot, amin az időközben Londonba érkező Mendelssohn jót mulat. Ettől kezdve tréfásan így hívja a kis Joachimot: „My Hungarian boy”.

Julius Benedict 1844. május 19-én nagyszabású hangversenyt rendez, amelyen többek között olyan világnagyságok szerepelnek, mint Mendelssohn, Thalberg, Sivori és mások. Joachim is játszik és nagy sikert arat.

Ezt követően az V. Filharmóniai hangversenyen lép a közönség elé a „Hanover Square Rooms”-ban, 1844. május 27-én, Mendelssohn vezényletével. Beethoven hegedűversenyét adja elő. Bár a Philharmonic Society szabályzata az általa rendezett koncerteken nem teszi lehetővé csodagyermek felléptetését, Mendelssohnnak sikerül meggyőznie a bizottságot, hogy itt nem csodagyereket, hanem igazi művészt fognak hallani, aki történetesen elég fiatal... A hangversenyt követően Mendelssohn az alábbi levelet írja Lipcsébe, Pepi rokonainak, Witgensteinéknek:

„Tisztelt Uram!

Nem mulaszthatom el, hogy legalább néhány szóval ne mondjam el Önnek, mily hallatlan, példátlan sikert aratott kedves Józsefünk tegnap este a Beethoven hegedűverseny előadásával a Filharmónia koncertjén!

Joachim Weimarban

Az egész közönség örömrivalgása, az összes zenészek egyértelmű szeretete és nagyrabecsülése, kik ilyen tehetséggel szemben a legszebb reményeket táplálják, mindez érződött a tegnapi estén.

Fogadják kedves feleségével együtt hála köszönetemet, hogy ezt a kiváló gyermeket közénk hozták, különösen azért, hogy nekem oly nagy örömöm telhetett benne. Tartsa meg őt az Ég jó erőben, egészségben; minden egyéb, mit számára kívánunk, nem marad és nem is maradhat el. Nagy művész és kitűnő, derék ember ő már ma is, amennyire egy tizenhárom éves gyerek az lehet.

A szenzáció, melyet már a próbán keltett, oly nagy volt, hogy midőn a zenekarba lépett, óriási tapsvihar fogadta; sokáig tartott, míg játszani kezdetett. Aztán oly biztossággal, tisztán és gyönyörűen hegedült, hogy a közönség még a nagy tutti előtt háromszor is megszakította tapsviharával, amely a tutti közepéig is eltartott. A kadencia alatt is tapsolták. Az első tétel végén is csak azért hagyták abba a tetszésnyilvánítást, mert végül egyszer el kellett hallgatniuk.

Nagy öröm volt ezt hallgathatni, látni, de mindez nem zavarta a fiú szerény és biztos magatartását. Az első tétel után csendesen odaszólt nekem: »Tulajdonképpen nagyon félek.«

A közönség tetszésnyilvánítása minden szám után újra ismétlődött és a hangver-

seny végeztével, midőn már lekísértem az utcai lépcsőn, újra fel kellett hoznom, hogy a lelkes ünneplést megköszönje.

Olyan siker volt, melynél különbet a legismertebb és leghíresebb művész sem kívánhat. A leglényegesebbet, amire első angliai tartózkodása alkalmával törekednie kellett, ily módon teljes mértékben elérte: mindenki, aki itt a zene iránt érdeklődik, barátjává lett s nem fog meglepedkezni róla. Most azt kívánom, ami Önnek is célja: hogy visszatérjen a világ zajától a tökéletes nyugalomba és magányba, s hogy a következő két-három esztendő alatt képességeit minden vonatkozásban fejlessze; gyakorolja magát művészetének minden ágában, melyekben még hiányai vannak, anélkül, hogy elhanyagolná azt, amit tud, szorgalmasan komponáljon, még szorgalmasabban sétáljon és ügyeljen testi fejlődésére, hogy azután három esztendő múlva testben és lélekben oly egészséges legyen fiatalembernek, mint amilyen most fiúnak. Teljes nyugalom nélkül ezt lehetetlennek tartom; az Ég adja meg neki ezt is, mint a többit.

Levelem Felesége önagságának is szól: fogadja hódolatteljes üdvözlömetet
Felix Mendelssohn Bartholdy”

*

A továbbiakban közreadjuk a Musical World és a Morning Post kritikáját a május 27-i filharmóniai koncertről. Mivel Moser könyvének német nyelvű kiadása nem közöl kritikákat Joachim első angliai fellépéseiről, ezek a beszámolók valószínűleg most kerülnek először a magyar olvasók elé.

The Musical World, 1844. május 28.

„Felix Mendelssohn-Bartholdy és az ő »Szentivánéji álom«-ának zenei koncepciója volt a lelke ennek az érdekesítő hangversenynek. Őt követte a nagyszerű kis Joachim és a szinte újdonságnak tűnő Beethoven hegedűverseny... Joachim bámulatosan tolmácsolta a versenyművet. Ez nemcsak amiatt volt döbbenetes, mert előadója még jóformán gyerek, de hegedűs produkcióként is bámulatba ejtő volt, függetlenül annak tolmácsolójától. Még a legnagyobb hegedűsöket is félelemmel vegyes tisztelet tölti el a mű iránt. Be kell ismernünk, a versenymű nem alkalmas rá,

hogy a hangszerben rejülő, előnyös lehetőségekkel kérkedjen annak előadója, noha kitűnő kompozíció, az első tétel a beethoveni stílus legmagasabb szintjéről tanúskodik. Azonban a kis Joachim energikusan és határozottan gyürkőzött neki a darabnak, akárcsak egy kész művész, minden részletet kellően kidomborítva benne. Olyan jól játszott, hogy megfeleltekünk róla, mennyire alkalmatlan a hangszeres játék fitogtatására a mű szó-lórésze. Nincs az a mester, aki jobban megírhatta volna – nincs az a kész művész, aki jobban tolmácsolhatta volna. A hang, a technikai kivitel és az előadásmód egyaránt csodálatos volt, és a fiatal szólista által játszott két kadencia nem csak a kivitel tekintetében volt óriási remeklés, de mint kompozíció is zseniális volt: a versenyműben előforduló, nagyszerű frázisokból és passzázsokból, zeneileg volt felépítve. A közönség Joachimot lelkesen ünnepelte, és olyan teljes, diadalmas sikerben volt része, hogy még legjobb barátai sem kívánhattak volna különbet. Amit Charles Filtsch neve jelent a zongora esetében, ugyanezt jelenti Joachim a hegedű vonatkozásában, és azzal együtt, hogy a zseniális kis csodagyereknek feltűnően vonzó a modora, szeretetre méltó természet, nagyfokú intelligencia és elbűvölő szerénység jellemzi. Nem csoda, hogy Mendelssohn annyira megkedvelte, és elsőként ismerte el és gondozta a kibontakozó tehetséget...”

A Morning Post ezt írja 1844. május 28-án, kedden:

Joachim, a gyermekhegedűs valamenynyire műkedvelő muzsikust elképesztette. Az op. 61-es, D-dúr versenymű az egyetlen, amit Beethoven hegedűre írt. Röviddel a IV. szimfónia után írta, és Beethoven életének második alkotói periódusába tartozik, Schindler életrajzi művének felosztása szerint.

Ez a tényező figyelmet érdemel, mivel a szóban forgó versenyműről a hegedűsök általában azt tartják, hogy nem aknázza ki kellőképpen a hangszerben rejülő lehetőségeket... Erre idején egy tizennégy esztendősi fiú Bécsből, akit – miután mindenkit bámulatba ejtett kvartett-játékával – meghívják a Filharmónia hangversenyére, mely testület szabályzata ellenzi a csodagyerek felépését, s ezt az általános rendelkezést az ő felelősségére függesztik fel erre az alkalomra. Megkérdezik, melyik versenyművet fogja játszani. »Beet-

hovenét« – válaszolja a fiatalember, és azzal a kéréssel fordul a karmesterhez, nézze át a kadenciát, amit a hegedűversenyhez bátorkodott írni, és járuljon hozzá annak előadásához. Mendelssohn szemét könnyek öntik el az örömtől, amint át nézi azt, látva Joachim kifinomult ízlését és bámulatos invencióját, ugyanis a hegedűs által írt kadencia mesteri módon összegzi mindazt, amit a zeneszerző a versenyműben megfogalmazott. Azonosul a koncert szellemével és jellegével, a szerző témáit előadói rátermettséggel kivitelezve, és nem csupán az előadó saját tehetségét demonstrálja, az egészet egységes stílusba foglalva. A modern zenei fantázia gyártók értékes tapasztalatot nyerhetnek abból, ahogy Joachim a mester szellemében hozza működésbe képzeletét. Ami a hegedűverseny előadásának kivitelezését illeti, azt nem lehet eléggé dicsérni, minden képzeletet felülmúl. A nagytehetségű legényke fél órán keresztül áll ott, nincs előtte kotta, egyetlen hanghiba vagy tévesztés nélkül, emlékezetből játszik, és lép be a témával a zenekari tutti után. Egyszer-egyszer lopva a karmesterre pillant, de közben magabiztos, határozott, és mindvégig rendkívül megbízható.

A G-dúr lassú tételben – ebben a választékos finomságú, szétterülő dallamban, amely oly elbűvölően siklik át a játékos rondóba – a nagy kifejezőerő, a szélesen ívelő hang megmutatta, nem csupán mechanikus megnyilatkozásról van szó, hanem mindez a szívből sugárzik szét, egy költő és muzsikusz lelke és intelligenciája van jelen, és éppen ezek a tulajdonságok azok, amelyek Joachimot megkülönböztetik a korábban hallott csodagyerekektől... Joachim előadása egészen példa nélküli volt, és egyformán tetszést aratott mind a műkedvelő, mind pedig a hivatásos muzsikuszok körében.

Mendelssohn egyértelmű, elragadtatót kifejező szavai és Loder elképedt tekintete (megj.: Edward Loder karmesterről és zeneszerzőről van szó) a zenekar és a közönség szívből jövő tetszésnyilvánítása, mind Joachim rájuk gyakorolt hatásáról tanúskodtak.”

A kis hegedűs 1844. június 4-én a windsori kastélyban is fellép. A hangversenyen jelen van Viktória királynő férjével, Albert herceggel, Miklós orosz cár, II. Frigyes Ágost, Szászország királya, és Wellington herceg.

Gyakran játszik Alsager házában (a Times tudósítója, lelkes amatőr muzsikusz),

az itt tartott kvartett-estéken, ahol a társaság nagy örömet leli Beethoven kései kvartettjeiben. (Egy kellemetlen fiatalkori élménye hatására Joachim sohasem fogadott el meghívást magánjellegű összejövetelekre, viszont barátainak szívesen játszott.)

Mendelssohn emberi tulajdonságairól némi képet nyújt az alábbi, Joachim által mesélt történet.

1844. június 5-én Mendelssohn, Joachim és Hancock Mendelssohn d-moll trióját adták elő Londonban, de tévedésből csak a hegedű és a cselló szólómat vittek magukkal a koncertre. Mendelssohn ugyan kívülről tudta a zongora szólómat, de mindenképpen szerette volna elkerülni, hogy emiatt külön muzsikusznak tartsa őt a közönség. Ezért a nála lévő, másik kottát tette maga elé, és megkérte egyik ismerősét, hogy időnként lapozzon neki.

A visszaút Németországba nem mindennapi izgalmakkal jár. Klingemann a kisfiút a hannoveri futárra bízta. A hajó nagy viharba kerül, a fő árbóc eltörik, ráadásul a futár is eltűnik valahová. A kapitány veszi gondjaiba, és Cuxhaven kikötőjébe érve a kis Joachim a futárt átvágott torokkal, holtan találja a kabinban!

1844-45-ben több Gewandhaus-hangversenyen lép fel Lipcsében, nagy sikerrel. November 25-én Maurer négy hegedűs „Concertante”-ját játssza, Ernst, Bazzini és David társaságában. December 4-én a híres énekesnő, Jenny Lind koncertjén szerepel.

Az előbbi hangversenyt így kommentálja A. Dörffel, a „Geschichte der Gewandhaus Konzerte”-ben:

„A kadenciában Ernst és Bozzini kijátszották legnagyobb aduikat, Ernsté volt az első szóló, de Joachim – aki a harmadik hegedűt játszotta – annyira háttérbe szorította őket, hogy Ernstből önkéntelenül kitört egy hangos »bravo!«, és Dávid – akié a negyedik szóló volt – teljesen megfeledkezett a saját kadenciájáról. Az esemény teljesen egyedülálló volt a maga nemében. Általános kérésre a négy művész december 12-én, egy bérleti hangversenyen megismételte az előadást, amely ismét nagy szenzációt keltett.”

Joachim életének nagy jelentőségű eseménye találkozása Spohrral, a híres hegedűssel. Moritz Hauptmann házában ismerkedik meg vele.

Spohr, a régi német iskola kimagasló képviselője – aki nagy hatást gyakorol a hegedűjáték fejlődésére – nagy tiszteletnek örvend a kortársak körében. Az első

találkozáskor nincs alkalom rá, hogy Joachim játsszék neki, de 1846-ban, pünkösdkor Spohr ismét Lipcsében van. Mendelssohn szeretné, ha Pepi egy Spohr koncertet játszana neki, de mivel a fiú még nem készült el teljesen a VII. (emoll) versenyművel, persze vonakodik eleget tenni a váratlan kérésnek. Ekkor Mendelssohn így szól hozzá: „Joachim, most Önnek kell következnie, mert Ön a mi pünkösd-i áldozatunk. Fel kell áldoznia magát.”

A fiú erre eljártssa a versenyművet, Spohr legnagyobb meglepetésére, „eine ganz meisterhafte” módon, miként az esetről Spohr életrajzi írásában beszámol.

Mivel a Witgenstein család létszáma gyarapodik, a 15 esztendőes Joachimnak másik lakás után kell néznie. Mendelssohn tanácsára Klengel koncertmesterhez költözik, és a továbbiakban végig nála lakik. Klengel fia kitűnő tanár, és ettől kezdve ő veszi át Hering szerepét a közismereti oktatás terén. Joachim később is szívesen emlékezik vissza azokra a vasárnapokra, amikor Dr. Klengel lelkesen szavalta egyik verset a másik után az Odüsszeia-ból, hogy megszerettesse a fiúval a görög nyelvet. Új tanára egyben kivételes zenei tehetség is, számos kompozíciója nyomtatásban is megjelenik.

A lassan ifjúvá serdülő Joachim ezidőtájt kezd érdeklődni Schumann művei iránt. Egy nyári este a Mendelssohnéknál tartott összejövetelen a házigazda és Joachim Beethoven Kreutzer-szonátáját adják elő. A vacsoránál a fiú a hallgatag, tartózkodó természetű Schumann mellé kerül, aki most is hosszú ideig hallgat, majd ujját a nyitott ablakon át látható csillagos ég felé emelve, kedvesen megszólal: „Kíváncsi vagyok, vannak-e lények odafönn, és tudják-e, milyen szépen játszott a imént egy kisfiú itt lenn Mendelssohnnal a Kreutzer-szonátát?”

Erre az időszakra esik megismerkedése Clara Schumannal is. Gyakran játszanak együtt, barátságuk a zongoraművésznő haláláig tart. Ugyancsak szoros baráti kapcsolatba kerül Niels Gade dán zeneszerzővel, aki maga is hegedűs, és ezidőtájt Mendelssohn mellett a Gewandhaus-koncertek másodkarmestere.

Drezdában találkozik a lengyel Lipinskiével, aki akkoriban a legkiválóbb

Joachim József és felesége, Amália Hannoverben, 1863–64 telén

Bach-játékosként ismert. Joachim az igen nehéz C-dúr fugát olyan tökélyvel adja elő drezdai fellépése alkalmával, hogy az idős mester ott, a helyszínen öleli meg, így kifejezve elismerését rendkívüli teljesítményéért.

Az ifjú Joachim már nagyon szeretné felkeresni Pestet, hogy lássa családját, rokonait, hogy otthon is megmutassa, mennyit fejlődött.

Első hangversenyére 1846 március 8-án kerül sor a pesti Redout-ban (Vigadó), amint azt az Életképek c. lap (V. köt., 1846. március 14. XI. szám, 347. l.) hírül adja:

„Az igen jó hírrel szülőhelyére érkezett alig tizenhat éves Joachim, ki bájos nyitortyújével Európa legnagyobb városiban osztatlan tetszést aratott, múlt vasárnap déli 12 órakor adá első hangversenyét a kisebb redouteteremben 's tökéletesen igazolá azon magasztos dícséreteket, mikkel minden külföldi lapok ' fiatal hazánkfiát elárasztották. Hallgatók ugyan kevesebben valának, mint Dreyschocknál

(megj.: akkoriban Pesten koncertező, híres zongoraművész), ki a' nemzeti színházban is három tele házat csinált; de a' lelkesedés, mellyel a' jeles művész fogadtatott, untig kipótolá a' hiányzó számot. Nevesebb művészeink őt minden hegedűművészek közt legközelebb állítják Paganinihez, a' hegedű istenéhez és – daemónához... – 's valamint Liszt, ki jelenleg hallatlan győzelmeket arat az osztrák fővárosban, még senki által el nem éretett a' zongorán: úgy Joachim mint első nagyságu csillag fog rövid időn tündökölni a' többi hegedűjátosok között. Magyarország büszke lehet, hogy mindkettőt fiainak nevezheti.”

A fenti, március 8-i hangversenyéről a Pesti Divatlap márc. 12-i száma (219. l.) kicsit „szigorúbban” ítél, és Joachim rendkívüli technikai ügyességét dicsérve megjegyzi: ha majd idővel több teremőzerőt, szívet, poézist visz játékába, a legnagyobb hegedűsök közé emelkedhet.

Az Allgemeine Wiener Musik-Zeitung 1846. március 14-i száma részletesen beszámol a március 8-án, vasárnap 12 órakor a pesti Redout-ban megtartott, első Joachim-hangversenyéről, amelynek alkalmával Beethoven hegedűversenye hangzik el a Nemzeti Színház zenekarának

kíséretével, majd pedig Bach szólóhegedűre írt Chaconne-ja. Ezt követően még mintegy hat számot ad elő Joachim, s a közönség mindegyiket viharos tapsal fogadja.

A kritikus, aki ekkor hallja először a Beethoven versenyművet, lelkesen írja: „Olyan nagyszerű benyomást tett rám, hogy életem végéig nem felejttem el!”

Március 12-én a Horváth Lázár által rendezett „reggély”-en (délelőtti előadás, vegyes műsorral) lép fel Dreyschock zongoraművész, és a kor leghíresebb bűvésze, Bosco társaságában, melyen „...részt vevének legnevesebb hazai művészeink is.” (Lásd: Életképek. uo.)

Március 14-én adja Joachim második hangversenyét a Redout-ban (lásd: Életképek). Harmadik hangversenyére a pesti Nemzeti Színházban kerül sor március 21-én. Az „Életképek” (1846, 413. lap) kritikusa (L.P.) így vélekedik a hangversenyéről:

„Én egyébiránt a' fiatal Joachimnak mindenesetre nagyobb közönséget ohaj-

tottam, ámbár meg kell vallanom, hogy az árfölemelést nem helyeselhetem, mert Joachim gyönyörűen hegedül ugyan, de azért épen nem mondanám, hogy hegedűje sűrű és mosolyog, mint némelyek állítani szeretik, kik a' tuzásnak mindenben barátai. A' különben igen jeles művész sokkal fiatalabb még, mintsem a' költészet és érzelem minden magasztos fokozata átmelegíthetné játékát, erre még idő kell, addig pedig kár tuzásokra fakadni, mert ezek érdemeit nem nagyobbíthatják. Hogy leginkább magyar nótái tetszettek, az igen természetes."

Az Allgemeine Wiener Musik-Zeitung (1846. ápr. 9., VI. évf. Nr. 43., 171.l.) hírt ad a pesti Nemzeti Színházban, március 26-án adott, negyedik hangversenyéről is (lásd még: Életképek, 1846, 445.l.), amikor Mendelssohn hegedűversenye szerepelt a műsorban. (Itt jegyezzük meg, hogy az említett öt pesti fellépés helyéről, és idejéről a Joachimról szóló írások nem adnak tájékoztatást.)

Joachim Bécsben megszakítja útját, ugyanis 1846 márciusában Liszt a császárvárosban, a „Hotel Stadt London”-ban tartózkodik. Lipcsében meglehetősen ellentétes hírek terjengenek a „virtuóz” irányzatot képviselő Lisztről, és mivel Joachim idegenkedik az ilyenfajta zenéléstől, még Lipcséből Pestre való utazása előtt szóba hozza ezt a témát Mendelssohn-nak. Mendelssohn erre így szól hozzá: „Na, fiacskám, figyeljen csak jól ide. Annyi szokatlan és szép dolog van a játékában, hogy biztosra veszem, teljesen megtértként fogom Önt viszontlátni. Szerencsés utat kívánok, adja át üdvözlömet Lisztnek.”

Mendelssohnnak igaza lesz: Liszt mind emberileg mind művészileg nagy hatást gyakorol a fiatalemberre. Amikor Bécsben, a szállodában felkeresi, Mendelssohn hegedűversenyét játssza neki, zongorán Liszt kíséri. Joachimot egészen elbűvöli Liszt csodálatos zongorajátéka, különösen az, ahogy a finale tételt kíséri, miközben égő szivarját mindvégig jobb keze mutató és középső ujjá között tartja.... A visszafelé utat Liszt társaságában teszi meg Prágáig. Mivel hosszú, hűvös éjszaka áll előttük, Liszt a szerető gondoskodás megannyi jelelével tünteti ki kis honfitársát: forró grogot (rum, forró víz és cukor keveréke) hoz neki a kupéba, és meleg takarókkal látja el.

Prágában megismerkedik Berliozsal, aki 1846, április 17-én adja elő Rómeó és Júlia c. drámai szimfóniáját, amelynek főpróbáját két nappal korábban Liszt vezényli.

1847. február 3-án, Mendelssohn születésnapján vidám ünnepség van Lipcsében, Moscheles házában, aki a konzervatórium nagyhírű zongoratanára. A tréfás műsor keretében Joachim a Mendelssohn- és Moscheles gyerekekből alakult zenekart vezényli, ócska játékhedűvel a kezében, s közben Mendelssohn elbűvölő stílusában magyaráz nekik, az ő mozdulatait utánozva. A hatás olyan óriási, hogy Mendelssohn szinte halálra neveti magát. Utóbb bevallja, hogy még sohasem volt ilyen boldog születésnapja. Ekkor még senki sem sejtí, hogy nem lesz több születésnap...

1847 tavaszán kerül sor Mendelssohn londoni vendégszereplésére, amelyre Joachimot is magával viszi. Az Éliás c. (op. 70), Lipcsében már bemutatott oratóriumot vezényli néhány alkalommal az angol fővárosban. A próbákon és az előadások alkalmával tapasztalt kellemetlenségek hatására idegileg kimerülten tér vissza Németországba, és ekkor jut el hozzá szeretett Fanny nővérének halálhíre. A nyarat Svájcban tölti, az ország természet szépségei jó hatással vannak egészségére és kedélyállapotára. Depressziója vissza-visszatér, miközben ösztön legalább részben igyekszik eleget tenni lipcsei kötelezettségeinek. 1847. november 4-én örökre lehunyja szemét. Halála mélyen lesújtja a zenei világot, de különösen az ifjú Joachimot. Mendelssohn özvegye a mester által használt öt karmesteri pálcából egyet-egyét a négy gyermeknek ad emlékül, az ötödiket pedig Joachim kapja. Mendelssohn halálának első évfordulóján, a lipcsei konzervatóriumban tartott emlékhangversenyen Joachim Mendelssohn f-moll kvartettjének előadásában működik közre, amely – Moscheles szóhasználatával – „teljesen a szerző szellemében” hangzik el.

Joachim már korábban is rendszeresen vesz részt a Gewandhaus zenekar munkájában, és olyan gyakorlatra tesz szert, hogy helyettes koncertmesterré nevezik ki. Emlékezetes számára Schumann „Genovéva” c. operájának 1850. június 25-i lipcsei bemutatója és próbái, amikor közeli kapcsolatba kerül a zeneszerzővel. (Schumann számára egyébként nagy csatlódást jelent az opera, a továbbiakban fel is hagy drámai terveivel.)

Joachim még csak 16 éves, amikor már tanít a konzervatóriumban. Lipcsei korszaka idején jelenik meg első szerzeménye, a Böhm Józsefnek ajánlott „Andantino und Allegro scherzoso für Violine

und Orchester” (Op. 1.). Ugyancsak itt írja a Moritz Hauptmannak ajánlott B-dúr románcot (Op. 2.), amely két másik, már Weimarban komponált művel együtt jelenik meg.

Mendelssohn halálát követően Joachim – művészi fejlődését szem előtt tartva – elfogadja Liszt ajánlatát, és Weimarba megy koncertmesternek. Elhatározásában szerepet játszik, hogy Liszt ezidőtájt határozza el, felhagy a szinte példátlanul sikeres, de sok utazással járó virtuóz pályával, és a nyugodt, békés Weimarba vonul vissza, hogy ott a karmesteri teendőket ellássa. A fiatal hegedűs számára igen nagy vonzerőt jelent, hogy ilyen rendkívüli muzsikussal dolgozhat együtt. Joachim közben Párizsban, Berlioz vezényletével is fellép. Hogy milyen elismerés és megbecsülés övezi művészetét, ezt jól tükrözi M. Hauptmann Spohrhoz írott levelének alábbi részlete:

„... Joachim, ez a remek hegedűs és szeretetre méltó ember elhagyott bennünket; elment Weimarba koncertmesternek, ha nem is túl fényes fizetésért. Előnye, hogy nem lesz annyi zenekari elfoglaltsága, mint itt volt, és évente 5 hónap szabadság jár neki... Joachimot igen nehéz lesz pótolnunk, mert az a véleményem róla, hogy egyike a legeslegjobb hegedűsöknek, és ízig-veéig olyan muzikális, amint csak kevesek.”

WEIMAR (1850–1853)

Weimar, ez a német kisváros ekkor már komoly zenei múlttal büszkélkedhetik. A herceg zenekaránál nyerte el első állását J. S. Bach 1703-ban, majd 1708-17 között udvari orgonista, aztán koncertmester lett a hercegi udvarban. Később olyan irodalmi nagyságok éltek a kis thüringiai városkában, mint Goethe és Schiller.

Amikor 1847-ben Liszt ide költözik, a művelt világ figyelme ismét Weimarra irányul.

Liszt, mint az „újnemet művészeti irányzat” képviselője, igyekszik megvalósítani zenei elképzeléseit.

Az 1849-es drezdai felkelésben való részvétele miatt menekülni kénytelen Wagner előbb Liszthez megy Weimarba, majd Zürichben él 1858-ig. 1850 áprilisában levélben kéri Lisztet, adja elő új operáját, a Lohengrint Weimarban. Liszt eleget is tesz a kérésnek, és 1850. augusztus 28-án, Goethe születésnapján, Liszt vezényletével kerül sor a bemutatóra. A

nagy eseményre a helyszínre érkező vendégek között van – egyelőre csak hallgatóként – Joachim is. Wagner zenéje óriási hatást gyakorol rá, és ősszel nagy várakozással foglalja el a koncertmesteri posztot a weimari zenekarnál. Megismerkedik Raffal, Wagner nagy csodálójával, aki azért jön Weimarba, hogy segítsen Lisztnek – aki ezidáig főleg zongorára komponált – új zenekari műveinek hangszerelésében. (Ő hangszerelte az Esz-dúr zongoraverseny zenekari kíséretét is.)

Hans von Bülow is Weimarba jön, hogy Lisztől tanuljon. Liszt veje lesz, és mindvégig a weimari iskola híveként tevékenykedik.

A három muzsikos, Raff, Bülow és Joachim, elválaszthatatlan barátok. Joachim igyekszik kamatoztatni korábbi zenekari tapasztalatait és tovább emelni a kicsiny, de kitűnő weimari zenekar színvonalát, amivel kivívja Liszt elismerését.

Zenekari elfoglaltsága mellett jut ideje a komponálásra és a kvartettjátéokra is. Vonósnégyest alakít, melynek tagjai a két kiváló hegedűs, Stör és Walbrül, és a nagyszerű csellista, Cossmann.

Liszt egyenrangú félként kezeli fiatal koncertmester kollégáját, eljuttatja neki legújabb kompozícióit, hogy véleményét hallja, miközben ezek a gyakori találkozók rendkívül ösztönzően hatnak a fiatal Joachimra is.

Közben híre megy a városban Joachimék kvartett-tevékenységének, és 1851 telén már kvartett-sorozattal lépnek a nyilvánosság elé. A második, december 2-i kamaraesten Bülow is közreműködik a Schumann-kvintettben. Joachim természetesen szólistaként is turnézik, a lipcsei Gewandhaus minden télen legalább egyszer szeretné vendégművészként szerződtetni. Ekkor írja róla Moritz Hauptmann:

„Joachim egyedülálló. Nála nem beszélhetünk sem technikáról, sem hangról, semmiről, aminek valamilyen elnevezést lehet adni. Mindezek háttérben maradnak, és így magát a zenét lehet hallani. A zene mélyére hatol, olyan emelkedettség és egyszerűség jellemzi stílusát, amivel eddig soha nem találkoztam, és amivel olyan hatást tesz, hogy bármiféle tolokodás nélkül általános elismerést arat.”

1852. március 14-21 között, Lipcsében kerül megrendezésre a „Schumann hét”,

Joachim Hannoverben 1866 körül

amelyen Liszt és Joachim is részt vesznek. Robert Schumann és felesége is átjön Düsseldorfból (1850 óta ott élnek), hogy emeljék az ünnep fényét, és lássák régi barátaikat.

Ezt követően Joachim hamarosan Angliába utazik, ahol több hónapot tölt. 1852. május 22-én hosszú levélben számol be Lisztnek angliai tapasztalatairól, röviddel Dublinba utazása előtt. (Dublinban két koncertet ad, majd Londonban, az „Old Philharmonic”-ban lép fel. Levelében még említést tesz egy június 25-én sorra kerülő koncertről is.)

Amint már említettük, Joachim azon kevesek közé tartozik, akinek szívesen játssza el új műveit Liszt, véleményét kérve. Bár Liszt rendkívül jóságos irányában, Joachim előtt egészen másfajta zenei ideál lebeg. Időnként meglepetésének ad hangot egy-egy merész harmóniafűzés hallatán, csak hogy ne kelljen beszélnie ellenérzéseiről.

Liszt természetesen hamarosan észreveszi, hogy kompozícióival Joachim nincs megelégedve, és megjegyzi: „Nos, kedves barátom, látom, hogy a műveim nem okoznak önnek örömet.”

Joachim úgy találja, hogy Liszt baráti körével sem érdemes vitába bonyolódni a mester kompozícióit illetően, hiszen teljesen Liszt befolyása alatt állnak. Egyedül Raff az, aki bizonyos kritikai észrevételek tekintetében egyetért Joachimmal.

Liszt van olyan belátó és józan, hogy nem csinál ügyet a dologból. Erről tanúskodik 1852. november 24-én, Weimarból írott levelének alábbi részlete is, amit Sternnek ír Berlinbe:

„... Ön tudja, milyen nagyra tartom Joachim tehetségét, és biztos vagyok benne, hogy amint meghallgatja, szintén úgy találja, hogy iménti dicséretem nem volt túlzott. Ritka tehetségű művész, aki méltán pályázik ragyogó hírnévre. Ráadásul igen hűséges természet, fennkölt gondolkodással, jelleme rendkívüli bájjal, egyenességgel és őszinteséggel van megáldva.”

Liszt a fenti levelet Joachim 1852. december 13-án, Berlinben, a Sternsche Gesang Verein által a „Königliche Schauspielhaus”-ban tartott fellépése ügyében írja. (A koncertről Otto Gumprecht írt hosszú beszámolót a National Zeitung-ban.)

1852 november közepén kapja a hírt, hogy egykori bécsi iskolatársa, Georg Hellmesberger, aki hangversenymesterként működött Hannoverben, elhunyt. A hannoveri állást Joachimnak ajánlják fel, amit ő azonnal elfogad. Liszt és kollégái sajnálják, hogy megválnak tőlük, de Liszt is arra biztatja, hogy lépjen. Lényegesen jobb anyagi körülmények, tágabb működési lehetőségek várnak rá Hannoverben.

Joachim Weimarban kiadott művei közül az op. 2-es Phantasiestück-öt és a Frühlingsphantasie-t kell említenünk, ezekkel együtt jelenik meg a Lipcsében komponált B-dúr románc is.

A g-moll (op. 3.) hegedűversenyt Lisztnek ajánlja, aki ezt a Joachimnak ajánlott, cisz-moll magyar rapszódiaival viszonyozza. Joachim a g-moll versenyművet (op. 3., Konzert in einem Satze) fiatalabb korában gyakran játssza nagy sikerrel, de a későbbi, érettebb korszakában keletkezett versenyművek (d-moll, „magyar” 1861, és G-dúr 1899) teljesen háttérbe szorítják a fiatalkori koncertet. Weimari éveinek mérlegét megvonva elmondhatja, ez az időszak jelentős mérföldkőnek számít életében. Itt válik férfitársa, itt kerül szoros kapcsolatba Liszttel és az „új német iskolával”, és még sok-sok kitűnő muzsikussal. Neve ekkor válik ismertté a zenei világban.

(Folytatjuk)

Rakos Miklós